

Den hemliga trädgården

Ett urval barn- och ungdomsböcker
från Afrika, Asien, Mellanöstern och Latinamerika

”Under denna tid hade Shabrazad fött kungen tre söner. Då hon hade slutat historien om Ebenholtshästen steg hon upp, kysste golvet inför honom och sade: -O, du tidevarvets konung och alla tiders ojämfolrige härskare, jag är din tjänarinna och dessa tusen och en nätter har jag underhållit dig med historier om folk från tid som fordorm var och lärorika exempel från längesedan förgångna dar. Får jag då vara så dristig att be Din höghet om en ynnest? Han svarade: -Bed, Shabrazad, och den skall beviljas dig.

(De första raderna av avslutningen i Forumbibliotekets utgåva av Tusen och en natt i urval av Knut Hagberg, 1956)

Barnängens världsbibliotek ligger i Solidaritetsrörelsens Hus på östra Södermalm i Stockholm. Ett föreningsdrivet specialbibliotek inom solidaritets-, freds-, utvecklings- och miljöområdena. Särskild satsning på skönlitteratur för barn och vuxna från Afrika, Asien, Mellanöstern och Latinamerika (se vidare www.macondo.nu) Dessutom världsmusik, tidskrifter, internetplatser och programverksamhet.

ADRESS: Tegelviksgatan 40, 116 41 Stockholm

TELEFON: 08-642 87 22

E-POST: bvb@solidaritetshuset.nu

HEMSIDA: www.solidaritetshuset.nu och www.macondo.nu

BVB ©

TEXTFÖRFATTARE: Britt Isaksson

REDAKTÖR: Sven Hallonsten

GRAFISK FORM: Kristina Nyström

TYPSNITT: Gill Sans och Sabon

OMSLAGSBILD OCH BAKSIDESBILD hämtade från

Mandelas sagobok, Bonnier Carlsen 2003

(originalförlag: Tafelberg Publishers, Cape Town)

KONSTNÄRER: Véronique Tadjo (framsidan)

och Diek Grobler (baksidan).

TRYCK: Printfabriken AB, Karlskrona, september 2004

Den hemliga frädgården

Ett urval barnböcker från Afrika, Asien, Mellanöstern och Latinamerika

Texter av Britt Isaksson
Illustrationer ur Mandelas sagobok

www.macondo.nu

Sagoförtäljerskan
*Och minns du Ali Baba
och minns du vår gröna
syrengrotta, lummig och sval,
där mörk som den sköna,
sultanen av Saba
och brunögd och spenslig och smal,
du satt och förtalde
en saga, du valde
bland en tusen nätters tal.*

(Gustaf Fröding, Hemvers och vardagsvers ur Stänk och flikar)

INNEHÅLL

Afrika

Mandelas sagobok
Bronsgubbens hemlighet *av Meshack Asare*
Aké - barndomsåren *av Wole Soyinka*
En blomma i Afrikas öken *av Waris Dirie*
Luktat det regn *av Lesley Beake*
Kwela Jamela Afrikas drottning,
Det var en gång och Ta det lugnt Songololo *av Niki Daly*
På andra sidan sanningen *av Beverley Naidoo*
Skyline *av Patricia Schonstein Pinnock*
Vi gick alla på safari *av Laurie Krebs*
Färsk fisk *av John Kilaki*
Rotlös *av Tsitsi Dangarembga*

Asien

Den blå guden och andra indiska sagor *av Madhur Jaffrey*
(o)planerat bröllop *av Rai Bali*
Harun och sagornas hav *av Salman Rushdie*
Mangas
En resa *av Mitsumasa Anno*
Kung Markatta och den mystiska ginsengfrukten *av Ye Zong-Han*
Sagor från Vietnam

Mellanöstern

Tusen och en natt
Den oefterhärmlige Mulla Nasreddin *av Idries Shah*
Persiska folksagor
Kalila och Dimna
Persepolis *av Marjane Satrapi*
Ön i Fågelgatan *av Uri Orlev*
Drömmen om Palestina *av Randa Ghazy*
Nattens berättare *av Rafik Schamik*
Lille Mahmuts syster *av Mahmut Baksi och Elin Clason*

Latinamerika

Mafalda *av Quino*
Dailan Kifki *av Maria Elena Walsh*
Sötnos och En nästan bakvänd historia *av Ana Maria Machado*
Alexander och påfågeln,
Den gula väskan och Maria på slak lina *av Lygia Bojunga*
Odjurens stad *av Isabel Allende*
Den stora djurparken *av Nicolas Guillén*
Den röda kammen *av Fernand Pico*
Vi vill ha en lekplats *av Kurusa*

”Vår trädgård är naturligtvis helt olik den skira trädgård där Tummelisa brukade sova i en blomma, som H C Andersen berättade om i vår barndoms saga.

Men vår trädgård är tropiskt vacker och i samklang med omgivningen, den passar i landskapet runt oss...”

(den brasilianska författaren Ana Maria Machado i sitt tacktal efter att ha mottagit HC Andersen- priset år 2000. Hon beskrev vikten av översättningar med utgångspunkt i den brasilianska barn- och ungdomslitteratur, som för de flesta av oss är en hemlig trädgård.)

Den hemliga trädgården blev därför det fantasieggande samlingsbegreppet för ett nätverk*) som bildats för att lyfta fram världslitteraturen för barn, både den som finns översatt till svenska och alla de böcker som väntar på att bli översatta.

Macondoprojektet vill vara en vägvisare till världslitteraturen, och har ambitionen att genom en webbsida och kompletterande tryckta bibliografier förteckna all skönlitteratur från Afrika, Asien, Mellanöstern och Latinamerika, som är översatt till svenska. Webbsidan (www.macondo.nu) är navet för verksamheten, den uppdateras kontinuerligt och innehåller förutom författarporträtt och boknotiser, längre bakgrundsartiklar, nyhetsmaterial, tips om tidskriftsartiklar, länkar, kartor m. m. Latinamerika är inlagt och nästan hela Afrika. I väntan på texter från Asien och Mellanöstern, koncentrerar vi oss nu på att förteckna barn- och ungdomslitteraturen från samtliga områden.

Britt Isaksson har skrivit om böckerna som finns översatta, gjort flera författarporträtt men också bidragit med bakgrundsartiklar och texter om enskilda lands barnlitteratur och placerat det hela i en internationell sago- och berättartradition. Materialet finns tillgängligt på macondos barnsida. www.macondo.nu / fliken barn

Detta häfte är ett smakprov på vad som finns på www.macondo.nu. Ett försök att öka intresset för en ”hemlig” barn- och ungdomslitteratur med uråldriga traditioner, och ett sätt att skapa opinion för större tillgänglighet och fler översättningar till svenska.

”Några av världens bästa barnböcker” heter en färsk förteckning/ broschyr som givits ut av Svensk Biblioteksförnings specialgrupp för Afrika, Asien och Latinamerika. Där finns massor med tips på böcker, som alldeles självklart borde översättas. Eller hur, förlagen?

Stockholm i september 2004

Sven Hallonsten
Barnängens världsbibliotek

*) Nätverket *Den hemliga trädgården* består av Barnängens världsbibliotek i Solidaritetshuset i Stockholm, IBBY-Sverige, Internationella Biblioteket/ Stockholms stadsbibliotek och Svensk Biblioteksförnings specialgrupper för Afrika, Asien och Latinamerika respektive för Mångkulturell biblioteksverksamhet.

Världslitteratur för barn - om fabelns och sagans värld

Inledning av Britt Isaksson

Många av världens länder har mycket litet skrivet för barn och ungdomar (och inget översatt till svenska). Men överallt finner man en berättartradition som består av fabler och sagor. Afrika med sitt rika djurliv känns som fabelns kärnområde. Fabeln är en urform, en ordknapp och ofta mycket moralisk episod med djur som symboler för mänskliga svagheter och en snärtig dialog.

Både fabeln och sagan är uråldriga. Folksagan kommer vandrande långt bortifrån tvåflodslandet och Indien. Den har funnits så länge det har funnits människor som kunnat berätta och människor som velat lyssna. Den klassiska arabiska sagoskatten kom tidigt med handeln och islam över till Östafrika. Den äldsta sagotraditionen är samlad i Tusen och en natt som nedteknades under 1300-1400-talet. Så fördes den vidare av sjömän, soldater och slavar. Korstågen spred krig och elände - och sagor.

En riktig folksaga breder ut sig och hämtar kraft från den sociala situation och den miljö den berättas i. Askungen berättas inte likadant i Kina och i Sydafrika, men kärnan är densamma. Den muntligt berättade folksagan blir aldrig omodern eftersom den hämtar kraft från sin samtid och anpassas till den. Berättaren fokuserar det som hon eller han uppfattar som mest angeläget och många lite mer komplicerade sagor problematiserar frågor som makt och vanmakt, rättvisa, att hitta en partner. Folksagan arbetar med motsatser: god/ond, fattig/rik, vacker/ful, stad/land, dum/klok, lat/flitig.

Allt bygger på själva handlingen och person- och miljöbeskrivningar är summariska. Berättelsen är varken förankrad i tid eller rum. Lyssnaren/läsaren får själv fylla i.

Den muntliga berättartraditionen är stark och grundvalen för den skrivna barn- och ungdomslitteraturen i de flesta av de länder som ligger inom Macondos område. Detta häfte vill visa på de viktiga barn- och ungdomsböcker som kommer från Afrika, Asien, Latinamerika och Mellanöstern, och som till viss del finns i svensk översättning. Fast det borde vara många, många fler.

Mer om bakgrund, utvecklingstendenser, författarna och böckerna hittar du på www.macondo.nu.

AFRIKA

Illustration: Baba Afrika, ur Mandelas sagobok

Mandelas sagobok. Nelson Mandelas favoritsagor för barn. Översättning: Catharina Andersson m.fl. Bonnier Carlsen, 2003 (originalförlag: Tafelberg Publications Ltd, Cape Town) -sagosamling

Sagoberättarens röst får aldrig tystna i Afrika, säger Nelson Mandela i förordet. Originallets titel är *Madiba Magic* och *Madiba* är namnet på Nelson Mandelas klan. Här finns bl a några malajiska/indiska sagor från den muslimska befolkningen i Kapstaden, som har starka österländska drag och en skapelsemyt från San-folket, ökenfolket mellan Sydafrika, Botswana och Namibia. Också en saga från San-folkets Kalahari-öken som har den traditionella ”fullmånedansen” som scen. Den är illustrerad av pseudonymen Nikolas de Kat (Niki Daly) med en stilmässig parafraas på San-folkets uråldriga klippmålningar.

Sagorna är en härlig och mustig blandning av fabel, romantik, burleskeri. Men det är ändå de stora, frikostiga illustrationerna som är det mest spännande. Illustratörerna är nitton stycken, de flesta från Kapstaden, och mycket professionella. De unga tvillingarna Tamsin och Natalie Hinrichsen (f. 1979) är mycket olika i stil och båda återkommer i flera sagor. Natalie har fått äran att illustrera Sydafrikas största sagoberättare (dessutom skådespelare, författare, regissör) Gcina Mhlopes xhosa-variant på *Skönheten och odjuret: Den sjuhövdade ormen*. Andra tecknare är Véronique Tadjó, Marna Hattingh och Piet Grobler.

En av bokens sagosamlare är Jay Heale, lärare från England, som 1968 kom till Sydafrika och nu en av de stora kämparna för Sydafrikas barnlitteratur (Mr Book), grundare av The South African Children's Book Forum och ansvarig för IBBY Congress 2004 med temat ”Books for Africa”. Jay Heale har också skrivit *From the Bushveld to Biko* (1996) om Sydafrikas barnlitteratur från 1907 till 1992 via 110 kommenterade boktitlar.

Ghana

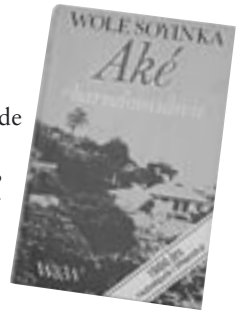
Asare, Meshack: **Bronsgubbens hemlighet.** Översättning Monica Stein. Carlsen/ If, 1985. (*The Brassman's secret*, 1981) - bilderbok

Ashanti-folket, Ghanas urgamla härskare var mäktiga och handlade med guld, som de vägde med vackra små bronsvikter, formade som människor, växter, djur. Sådana "bronsgubbar" gör numera Kwajo och hans pappa för turister, med samma teknik som för mer än sexhundra år sedan. Asare låter Kwajo gå på upptäcktsfärd i Ashanti-folkets guldkantade historia och hantverkstradition med hjälp av bronsgubbarna i svarta tuschteckningar, fulla av liv.

Nigeria

Soyinka, Wole: **Aké - barndomsåren.** Översättning: Lennart Olofsson. W&W, 1983. (*Aké- The Years of Childhood*, 1981) - ungdomsbok

Aké är det myllrande, kryddoftande samhället där Soyinka bodde under sina första tolv år. Hans föräldrar Essay, överläraren och Vilda Kristina med handelsboden är engelsktalande och kristna, men den stora och brokiga släkten är starkt förankrad i yoruba-kulturen. I hemmet samlas stora och små, vänner och fiender - och centrum för barnen är Vilda Kristinas stora himmels-säng. Wole Soyinka älskar sin far, men Vilda Kristina är själva Moder Afrika.

Somalia

Dirie, Waris: **En blomma i Afrikas öken.** Översättning: Eva Trädgårdh. Bra Böcker, 1999. (*Desert Flower*, 1998) - ungdomsbok

En rak, välskriven och otrolig historia i form av en självbiografi som fångslar och fascinerar alla åldrar, inte minst ungdomar. Waris Dirie berättar om hur hon växte upp som nomad i Somalias öknar och då hon var 10 år ensam flydde till sin mors släkt i Mogadishu, undan ett tvångsäktenskap. Som 14-åring tog hon sig till London och arbetade som hembiträde år Somalias ambassadör (hennes morbror) i fyra år utan lön och utan att kunna engelska, läsa eller skriva. Hon träffade en fotograf, blev populär "etnisk" fotomodell och fick arbeta hårt i England, USA och andra delar av världen. I rampljuset tänkte hon alltid på sin mors ord: "Du ska gå rak och stolt som en kamel!" Men hon kunde också missa fotojobb eftersom hennes ben till minne av ökenåren var lite krokiga av undernäring och vitaminbrist. Hon bär alltid på en längtan till öknen och kamelerna, till modern, till friheten. Men inte till kvinnoförtrycket som började tidigt för flickorna med könsstymningen och tvångsäktenskapen.

Sydafrika

De stora sydafrikanska författarna som Breyten Breytenbach, André Brink, Alan Paton, Laurens van der Post, inklusive nobelpristagare som Nadime Gordimer och JM Coetzee är alla översatta till svenska. Flera av dem har skrivit om sin barndom och sina uppväxtår, ofta på ett sätt som gör böckerna tillgängliga för en ganska bred läsekrets.

Men Sydafrika med kolonialspråket engelska har även en etablerad barnboks-tradition med goda förlag, både inhemska och i Storbritannien/USA och dessutom Afrikas största internationella barnboksimport. Författarna var under apartheid-tiden och är fortfarande beroende av direktkontakt med utländska förläggare, men dessa förlag har varken intresse eller ekonomi för att publicera böcker på de många stamspråken, som länge saknat skriftspråk för sin berättartradition. Det finns ett stort behov av barnböcker för den lokala marknaden, men de inhemska förlagen betalar så dåligt att ingen författare kan leva på det.

Bilderböcker från Afrika skall ha vilda djur och djungel, dvs den stereotypa europeiska bilderbokens Afrika. Men Afrikas vilda djur finns i nationalparker, långt från afrikanska barn och *Ashraf of Africa* tar tag i denna afrikanska verklighet och berättar om Ashraf som bor i Kapstaden och bara möter djuren i sin älsklingsbok från biblioteket.

Beake, Lesley

Lesley Beake är vit, rödhårig och född i Skottland. Hon emigrerade som 16-åring till Sydafrika, där hon utbildade sig till lågstadielärare. Hennes första publicerade bok blev en fantasy, *Rainbow*. Några år senare kom hennes banbrytande bok *The Strollers* om gatubarnen i Kapstaden och deras liv. Den har ett relativt lyckligt slut, eftersom huvudpersonen Johnny återvänder hem, då han trots fattigdom och styvfar faktiskt har ett hem att återvända till.

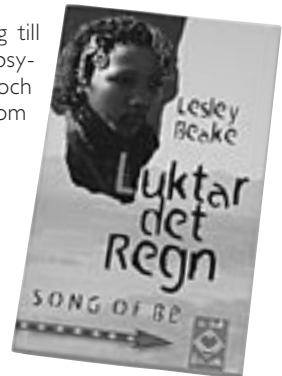
I boken *A Cageful of Butterflies* (1989) lämnar hon Kapstaden och berättar om en Mponyane, en döv, svart pojke i Natalprovinsen och hans vänskap med en vit pojke, som blir hans fosterbror och som Mponyane skyddar från allt ont. Till slut även med sitt liv. En berättelse som har sin grund i verkliga händelser och borde ha översatts till svenska för länge sedan.

Lesley Beake skrev läseböcker för bushfolkets barn och vuxna, eftersom det bland dem finns ett stort sug efter att kunna läsa och skriva. "Paper people" är viktiga personer som kan hjälpa bushfolket till ett bättre liv. 1998 var hon inbjuden till Bok & Bibliotek i Göteborg och berättade bl a om de många missförstånd om bushmännen som kommer fram i omslagen till *Song of Be*, som nu är översatt till många språk, bl a svenska 1994. Bästa omslaget finns på En bok för allas pocketupplaga 2000.

1997 publicerades hennes bok *Jakey* med Sydafrikas väg till befrielse och det första demokratiska valet som bas för en psykologisk berättelse om två pojkar med olika social bakgrund och problem, mer eller mindre synliga. De turas om i rollen som berättare.

Beake, Lesley: *Luktat det regn*. Översättning Kim Dahlén. Efterord av Britt Isaksson. Norstedt 1994 /En bok för alla 2000. (*Song of Be*, 1991) -ungdomsbok

"Jag har just dödat mig själv...", så börjar boken om Be. En ballad om kärlek, en blues av en 15-årig flicka från bushfolket, som är färdig att ge upp sitt liv. Hon ser

ingen framtid för sig eller sitt folk i fattiga, smutsiga reservat, hon känner sig sviken av sin mamma, som gör allt den vita farmaren Mr Coetzee ber henne om, av sin morfar som stannar kvar på Mr Coetzees halvfattiga gård. Medan Be väntar på att pilgiftet skall verka minns hon hela sitt liv, vandringarna, stjärnhimlen. Och doften av årets första regn över elden, så som Khu också doftar, hennes stora kärlek - som hittar henne levande.

Daly, Niki

Född i Kapstaden i en vit arbetarklassmiljö, granne med det brokiga slumområdet District Six. Döpt till Nickolaas men förkortade själv namnet i början av sin tecknarbana till Niki, vilket resulterat i att han ofta uppfattas som kvinna och även som svart, eftersom han helst skriver och tecknar i en sydafrikansk vardagsmiljö, första gången publicerad i den nu klassiska bilderboken **Not so fast Songololo**, inspirerad av och tillägnad xhosa-kvinnan Miriam Nomajapani Makalima, hans barndoms vardagstrygghet och kärlek. De sjöng tillsammans, lekte och dansade pata pata.

Niki Daly blev en tecknare som kunde teckna och måla afrikanska barn. Alltför många illustrationer av svarta barn på den tiden såg ut som vita barn övermålade med chokladbrunt. De flesta afrikanska konstnärer tecknade svarta människor mycket stiliserat genom att använda träsnitt eller linoleumsnitt. Resultatet av detta rustika sätt blir bilder av svarta människor som är arketyper snarare än individer.

Kapstadens brokighet och energi var inspirerande och Niki Daly fick åter kontakt med Miriam Makalima. Ur detta växte bilderboken *Not so fast, Songololo* fram 1985. Förlaget var tveksamt - en "svart" barnbok av en vit konstnär? Detta blev Niki Dalys mest framgångsrika bok, som han är älskad och hatad för. Översatt till flera afrikanska språk, prisbelönad med Sydafrikas Katrine Harriers Award 1986 och Parents choice i USA.

Från den egna studion kom två frodiga, färgstarka bilderböcker **One round moon and a star for me** i samarbete med Ingrid Mennen och förlagd till Leshoto (se nedan) och **All the Magic in the World** med Wendy Hartmann. Magin i den fantasieggande skymningen är välbekant för alla barn världen över. Här bland lantarbetare, "Cap coloured", en fattig men levnadsglad samhällsgrupp, en blandning av européer, asiater/ malaya och svarta. Trollkarlen är en lumpsamlare, som har magiska ting i en kakburk och det dramatiska ljuset kommer från elden i gatuarbetarnas värmande tunna

Niki Daly lägger musik i språket, dans och rytm i bilderna. Som i böckerna om den glada och busiga flickan som 1999 blev **Kwela Jamela, Afrikas drottning**. På xhosa/zulu betecknar ordet kwela att klättra upp, bestiga. "Kwela, kwela!" hetsar taxiförarna när de snabbt vill fylla sina minibussar i Sydafrika. Kwela blev namnet på en svängig tennflöjtsmusik, som också Niki Daly behärskar.

Daly, Niki: Kwela Jamela, Afrikas drottning. Översättning Britt Isaksson Hjulet 1999/ En bok för alla 2001. (Jamelas dress, 1999) - bilderbok

Jamela lever här och nu i ett färgstarkt sydafrikanskt bostadsområde tillsammans med sin mamma. Hon är fantasifull och impulsiv. När mamma sparat ihop till ett vackra tyg för att sy en festklänning till moster Telmas bröllop kan inte Jamela motstå att drapera sig i det och som en drottning med släp skrida nedför gatan och visa upp sig för alla - tant Zibi och hennes hönor, farbror Tim som lagar bilar, tanterna i damfriseringen, alla barnen.

Fotografen Archie tar en bild av henne, men det roliga slutar med katastrof. Tyget är förstört, tanterna grälar, mamma är ledsen, Jamela förkrossad. Men Archies bild med rubriken ”Kwela Jamela, Afrikas drottning” kommer i tidningen och vinner ett pris, som han delar med sig av till Jamela och som räcker till ett nytt tyg. En stark och festlig historia, full av liv.

Daly, Niki: **Det var en gång.** Översättning Britt Isaksson. Hjulet, 2003 (*Once upon a time*) -bilderbok

En vardagsberättelse som lyfter. Sari har svårt att lära sig läsa och blir retad i skolan, men hon får hjälp av Ou Missus, en granne. Varje söndag träffas de en stund i hennes skrotbil, leker och läser om Askungen, i en bok som blivit kvar i bilen. Miljön är den torra, heta Karooslätten med bergstoppar som flimrar som sagslott i fonden och tar andan ur läsaren.

”Redan vid åttatiden på morgonen börjar det bli kokkett på slätten i Little Karoo och den torra luften är full av kryddor. Grusvägen till Hopefield är rak som en linjal och lång som en evighet. Sarie kan vägen. Hon går den varje dag till skolan och hem igen. Den långa skolvägen bekymrar henne inte – hon tycker om att gå och tänka, och hon har starka ben. Det är skolan som Sarie är rädd för.”

(Inledningen till *Det var en gång*, en bilderbok från Sydafrika,
text & bild av Niki Daly
Översättning: Britt Isaksson. Hjulet, 2003)

Daly, Niki: Ta det lugnt Songololo. Översättning Britt Isaksson. Hjulet, 2001.
(*Not so fast, Songolo, 1985*) - bilderbok

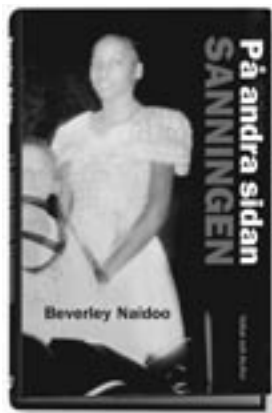
Songololo betyder tusenfotingen på xhosa/zulu och är farmors smeknamn på sexåringen. Han får åka med sin farmor till stan och hjälpa henne på bussen och i trafiken. Som tack får han en present som ger fötterna mer studs. Den första sydafrikanska boken om en vanlig sydafrikansk stadspojke och hans vardag. Förlaget var rädda att svarta läsare skulle tycka att Gogo (mormor/farmor) var för tjock och en karikatyr. Men hon är en gestalt som symboliserade kärlek och värme - som Miriam Makalima, Niki Dalys "nanny" som tillägnades boken.

Naidoo, Beverley

Beverley Naidoo föddes 1943 i Sydafrika. Som ung student tvingades hon 1965 i exil till England, sedan hon fängslats för inblandning i motståndsrörelsen mot apartheid. Hennes första barnbok *Journey To Jo'Burg: A South African Story* kom 1985, (*Vandring till Johannesburg*, Bonniers junior, 1991). Trots att den bannlystes i Sydafrika fick denna berättelse tusentals läsare världen över att förstå vad livet med apartheid innebar för barn. Lika uppskattad blev fortsättningen *Chain of Fire* 1989 (En brinnande kedja, Bonniers junior 1990). Hennes bok *No turning back* tar upp livet i det nya Sydafrika. Tolvåriga Siphos lämnar ett outhärdligt liv i byn för ett liv som gatubarn i Johannesburg. Berättelsen har verklighetsunderlag och visar på svårigheterna att växla från en gammal samhällsordning till en ny. *Out of Bounds: Seven Stories of Conflict and Hope* är 200 sidor om apartheid i Sydafrika 1940-2000, gestaltad i form av 10-12 åringar från olika etniska grupper: vita, svarta, färgade, indier.

Naidoo, Beverley: På andra sidan sanningen. Översättning: Peter Törnqvist. Natur och Kultur, 2004. (*Other side of truth, 2001*) - ungdomsbok

Två barn smugglas ut ur Nigeria med flyg några timmar efter det att deras mor mördats. Men skotten var avsedda för fadern, en politisk journalist som skriver om den korrupta militärregeringen. Deras farbror skall möta dem i London, men dyker aldrig upp och barnen är helt utlämnade. Hjälporganisationer rycker in, men barnens tillvaro är osäker och fadern försvunnen. Samtidigt får de höra att den nigerianska författaren Ken Saro-Wiwa avrättats. En fosterfamilj gör Sades och hennes lillebrors liv uttjädnat, men skolan blir en bisarr upplevelse. Fadern lyckas ta sig till England, för att omedelbart fängslas och hotas av utvisning. En skakande, välskrivna och aktuell ungdomsbok.

Pinnock, Patricia Schonstein

Patricia Pinnock har skrivit en rad barnböcker och är mycket engagerad i frågor som rör barn, litteratur och lärande, som hon berättade på Bok & Bibliotek i Göteborg 2002, där hon presenterade sin ungdomsroman *Skyline*. Under 80-talet drev hon en egen skola och som en av pionjärerna skrev och publicerade hon böcker som riktade sig till barn i samtliga etniska grupper, vilket i apartheidens Sydafrika var mycket kontroversiellt. Hon skriver en laddad prosa, utan många ord, med knivskarpa detaljer och med en stor kärlek till människorna, huset, staden.

Pinnock, Patricia Schonstein: **Skyline**. Översättning: Roy Isaksson. Tranan, 2002. (Skyline, 2000) - ungdomsbok

Kapstadens skyline är det höga Taffelberget, Kapstadens silhuett. Skyline kallas också ett högt, slitet hyreshus på Long Street i Kapstaden. Hit kommer som hyresgäster människor från Afrikas krig, fattigdom och torka. Den som ser, lyssnar och noterar är en tonårsflicka, storasyster och ansvarig för Mossie, autistisk, specialbegåvad, pärlälskare. I praktiken är de föräldralösa men huset tar ansvar för dem. Särskilt Bernhard från Moçambique, den välklädde flaggförsäljaren som tappat bort hustru och barn. Han målar sina minnen och världen omkring sig, målningar som beskrivs i slutet på varje kapitel. I Skyline lever transvestitparet Spice Girls (Alice och Bluebell), hårfrisörskan Princess från Rwanda, Liberty från Zimbabwe, Cameron från Ghana och andra som dyker upp och försvinner. Skolkamraten Raphael, som är faderlös och judisk medelklass bor inte i huset, men är flickberättarens största trygghet och kärlek. Boken är tillägnad de tusentals barn som rövades bort från sina hem och fick spela en grym och brutal roll i Moçambiques inbördeskrig 1976-1992. Och alla andra barnoffer i krig.

Tanzania

Tanzania är ett ganska lättsamt afrikanskt turistmål för en europé, och ett av de första länderna i Afrika som fick ett samlat svenskt utvecklingsbistånd genom Sida. Sida utlyste också en tävling om bästa barnberättelse i fyra afrikanska länder (Tanzania, Kenya, Etiopien, Zambia) 1973. Resultatet publicerades i två häften - *Fyra sagor från Afrika*, för yngre barn och *Tjuvjakten*, fyra berättelser för 10-13 år, båda med svartvita illustrationer av Georg Englund.

Vill man titta på skillnaden mellan ett afrikanskt bilderboks-koncept och Europa/USA:s stereotyper kan man ta *Vi gick alla på safari* av Laurie Krebs (Hjulet, 2003). Apor och elefanter släpps ofta lösa i alfabet och räkneläror. Här med en rad masajbarn i sina traditionella röda skycken som statister i närheten av den stora nationalparken Serengeti i Tanzania. De upptäcker en leopard, två strutsar, tre giraffer, fyra lejon, fem flodhästar osv. Alla barnen nämns vid namn och turas om att räkna. Siffran och vad den heter på swahili står nederst på varje högersidan. Mer om masajerna och Tanzania, liksom vad barnens namn betyder finns längst bak i boken. Varje uppslag är inramat av pärlor som återkommer i masajernas pärlhalsband och kragar. Allt och alla är objekt.

Som jämförelse tanzaniern John Kilakis *Färsk Fisk*, som han berättat på kisuaheli för Christine Hatz, som skrev ner den på tyska. Själv har han tecknat alla bilderna från ett brokigt byliv där han tar ut svängarna, allt i frodig afrikansk fabeltradition. John Kalaki behöver inte vara försiktig, inte hänsynsfull utan han kan skämta med och karikera både människor och djur, ingen kan beskylla honom för rasism.

Kilaki, John: **Färsk fisk**. Översättning Britt Isaksson. Hjulet, 2003. (*Frische Fische*, 2001) -bilderbok

Burleska bilder i afrikansk fabeltradition med Sokwe Schimpans som berättare, hunden Hund som bov, fru Hare som billagare, den snyggt piercade fru Flodhäst, fru Zebra med unge på ryggen, herr Lejon med jeans under sitt afrikanska skyнке, för alla är klädda i Tanzanias brokiga tygtryck. Doktor och tandläkare är grodor och deras moderna tekniska utrustning behövs när herr Lejon bryter benet i jakten på Hund, som stulit fisk.

Boken fick IBBYs och Bok & Biblioteks Peter Pan-pris, Silverstjärnan 2004.

Zimbabwe

Dangarembga, Tsitsi: **Rotlös**. Översättning: Irja Carlsson. Nok, 1990/ *En bok för alla*, 2003. (*Nervous conditions*, 1988) - ungdomsbok

Tambu är en 13-årig flicka som växer upp på 1960-talet i Rhodesia, nuvarande Zimbabwe. Hennes största längtan är att få gå i skolan, vilket hon får möjlighet till med hjälp av en farbror, men först när hennes bror dör. Hennes kusin Nyasha har kommit tillbaka till Afrika från London. Båda är rotlösa i det moderniserade Zimbabwe. Tsitsi Dangarembgas bok är en stark skildring av afrikanska kvinnors villkor, fångade mellan en västerländsk livsstil och den traditionella där familjen och släkten betyder allt. Storfamiljen är på gott och ont. Skolan är den traditionella, hårda, anglosaxisk missionskolan, en utbildning som hägrade för de flesta afrikaner och som många berömda författare berättat om. Flickorna slits mellan Afrika och västerlandet. Tambu är en robust bondflicka och klarar det, Nyasha går under.

ASIEN

Illustration: Natalie Hinrichsen, ur Mandelas sagobok

Precis som pojken Harun i Salman Rushdies fantasieggande bok *Harun och sagornas hav* börjar man som nyfiken läsare långsamt ana Indiens stora betydelse som sagokälla och sagotraditionens vandringer längs karavanvägar och hav till världens alla kontinenter:

”Även om Harun kände sig misslyckad och hopplös började oceanen utöva sin magiska verkan på honom. Han såg ned i vattnet och såg att det bestod av tusen och en olika strömmar, alla av olika färg, som tumlade om varandra i ett oändligt invecklat mönster; och Omm förklarade att detta var Sagoströmmarna, att varje enskild ström innehöll och stod för en särskild saga. Olika delar av oceanen innehöll olika sorters historier och eftersom alla de sagor och berättelser som någonsin framförts fanns där tillsammans med de historier som just höll på att uppfinnas, var Oceanen av Sagoströmmar i själva verket alla tiders största bibliotek. Och eftersom alla historier fanns i flytande form hade de inte förlorat förmågan att förändras. De kunde fortfarande förvandlas till nya former av sig själv, förena sig med andra och bli till nya historier. Till skillnad från ett vanligt bibliotek var Oceanen av Sagoströmmar mycket mer än en samling berättelser; den var inte död utan levande.”

Den stora persiska fabel-och sagosamlingen *Kalila och Dimna* hämtades från Indien.

Många av berättelserna i *Tusen och en natt* hämtades från Indien.

Resan till Väst (Kung Markatta) gick från Kina till Indien för hämta Buddhas skrifter.

Indien

Jaffrey, Madhur

Madhur Jaffrey är född och uppvuxen i Dehli och bor numera i New York. Hon har arbetat som presentatör, sändningsledare och skådespelare vid radio- och tv-bolaget All India Radio. Hennes bok om indiska sagor, myter och legender bygger på historier som berättats i hennes stora familj och varje avsnitt inleds med en "ordvinjett" som placerar dem i tid och rum. Hur viktiga berättelserna och berättandet och bearbetningen i form av lekar och teater var för henne och alla hennes kusiner i farfars stora hus i Delhi betonar hon i ett personligt förord.

Jaffrey, Madhur: Den blå guden och andra indiska sagor, myter och legender.
Översättning Bo Lundin. R&S, 1985 (*Seasons of Splendour Tales, Myths and Legends of India*, 1985) - sagosamling

En ovanligt trevlig och innehållsrik sagosamling, ett personligt urval som lättsamt följer det hinduiska kalenderåret/månåret och som ramas in av episoder från Madhur Jaffreys barn-doms hem i Delhi, kryllande av syskon, kusiner och släktingar i alla åldrar. Hon introducerar samlingen genom att berätta om var och hur man brukar berätta, vilka berättartemperament som fanns: fastrar, mostrar, farmor, mamma... Och hur barnen omvandlade berättelserna till spännande teater och äventyrliga lekar, där man friskt blandade befrielsen av Sita med Robin Hood. Och inte minst legenderna om Krishna, den blå guden som föddes och växte upp vid Yamuna-flodens stränder, precis som Jaffrey och där hon lärde sig att simma och att fiska. Urvalet är skickligt, representativt och välskrivet. Det ger mersmak.

Till bokens höga kvalitet bidrar inte minst

Michael Foreman, en av världens bästa illustratörer. Han är inte indier, men har rest och sett. Och han får gott om plats för sina dramatiska bilder, både i färg på stora uppslag och som svartvita vinjetter.

Raj, Bali

Född 1971 som andra generationens invandrare från Punjab och bosatt i Leicester, England. Tog universitetsexamen "politics" i London men återvände till Leicester 1995 och arbetade på bar och nattklubb samtidigt som han började skriva på sin första ungdomsroman. Han kämpar aktivt mot tvångsäktenskap, sedan en kvinnlig kusin tagit livet av sig. Favoritförfattare är Roald Dahl och Sue Townsend och favoritmusik reggae.

Rai, Bali: **(o)planerat bröllop**. Översättning: Olov Hyllienmark, Tiden 2002 ((un)arranged marriage, 2001) -ungdomsbok

En Punjabfamilj bosatt i England tänker tvinga sin 17-åriga son Manjit att gifta sig med en släkting från hemlandet. Med hjälp av kompisar tar han en gruvlig (rolig) hämd. Skriven på en ohämmad och fräck brittisk invandrardialekt, en enklare/råare variant av Salman Rushdies litterära stil. Den är skickligt översatt till talspråksvenska men har inte t ex Jonas Hassem Khemiris originella svenskhet (Ett öga rött)

Hösten 2004 kommer en tredje bok av Bali Rai på svenska: *Rani & Sukh*, Tiden 2004. Presenteras som en Romeo och Julia-historia för 2000-talet. 2003 kom *Välkommen till ghetton*, också på Tidens förlag.

Rushdie, Salman: **Harun och sagornas hav**. Översättning Cai Melin. Bonniers, 1991. (*Haroun and the Sea of Stories*, 1990) -sagasamling

Precis som alla riktiga sagosamlingar har denna en ramberättelse: Sagoberättaren Rashid Khalifa, kallad "Shahen av Bla-Bla" förlorar sin berättarförmåga, när hans fru rymmer med en man som alltid säger: -Vad är det för nytta av historier som inte ens är sanna? Hans son Harun tänker försöka hitta den åt honom. Båda har naturligtvis fått sina namn efter Tusen och en natts berömda Haroun al-Rashid, Kalifen i Bagdad. Så ger de sig iväg tillsammans med Omm och Menn över Sagornas hav (se citat ovan), som visar sig vara mer och mer förorenat, nästan igenslammat, eftersom ingen bryr sig om de allra äldsta sagorna. De upptäcker att elaka varelser håller på att tappa till flödet från sagornas urkälla med en propp, samtidigt som de skapar anti-historier som en efter en förstör de riktiga historierna.

En rolig och gnistrande intelligent berättelse, full av fantasifulla ordlekar och festliga hänvisningar till all världens sagor. För, som Rashid säger: "Historieberättande är som ett jonglerande. Man låter en massa olika historier dansa omkring i luften och jonglerar upp och ner med dem och om man är skicklig tappar man ingen." Slutstriden, den ideologiska, står mellan historieberättarna och stillatigarna och handlar ytterst om yttrandefrihet.

Japan

Manga är moderna importerade serietidningar för ungdomar från Japan. De ligger högst på svenska säljlistor över barn- och ungdomslitteratur och ett förlag som BonnierCarlsen sorterar dem för 17 år och uppåt. I Japan läser alla serier, det finns serier för alla åldrar och intressen, inklusive pornografi och konkurrensen är hård bland serietecknare och producenter. Banbrytare var Osamu Tezuka (1926-1989) som inspirerat en hel generation serietecknare. Han har fått ett eget museum och hans mest kända seriefigur, robotpojken Atom, räknas som japansk medborgare.

I västvärlden har Mangas framför allt fångat en ungdomspublik mellan barndom

och vuxenliv med äventyrliga serier som är vältecknade, snabba, subjektiva med ett bildspråk som inte väjer för omöjliga vinklar och klipp. Stora ögon, liten mun, robot eller snygg tjei - det är enligt serieexperten Simon Lundström själva seriefigurernas personlighet och dess känslor som är det viktiga. Och figurerna tecknas/produceras inte av seriesyndikat utan av enskilda tecknare, alla stenhårt inriktade på sin speciella stil. Som t ex Akiva Toriyama med Dragon Ball, som räknas som en av de största. Han har också gjort en serie om Teckna manga. Ejichiro Oda med One piece hör också till de världsberömda. - seriealbum

Anno, Mitsumasa

Konstnär, född i Tsuwano. Han överlevde Andra Världskriget i japanska armén och tog 1948 lärarexamen. Efter att ha undervisat i tio år i Tokyo ägnade han sig åt sitt konstnärskap. Han är en mycket skicklig tecknare, intresserad av teknik och matematik och skapar fantasieggande illusioner av bokstäver och siffror i sina böcker. 1974 kom *Anno's Alphabet*. Eftersom hans detaljrika bilderböcker ofta saknar text har de blivit mycket populära världen över. Efter resor på 1970-talet i Europa och USA har han gjort flera bilderböcker helt utan text med internationella miljöer och inbakade sagomotiv som *Anno's journey: an adventure in imagination* 1978.

Tilldelades HC Andersen Award 1984.

På svenska finns **En resa, Rabén& Sjögren, 1979** - bilderbok

Kina

Kina har en växande skara intressanta författare, som främst skriver noveller och romaner för en vuxen publik. Novellsamlingen *Solskenet i munnen*, urval och översättning Anna Gustafsson Chen (Tranan 2004) är intressant läsning med bl. a. en rad unga kvinnliga författare som skriver om rockmusik, sex och droger. Här finns också satiriska sagor, grymma barndomsskildringar. Dessutom en orientering om kinesisk litteratur efter Mao av Torbjörn Lodén och Chen Maiping. Förhoppningsvis kommer de nya författarna att också ta sig an barnlitteraturen.

I väntan på detta finns alltid den stora sagofiguren framför andra Kung Markatta, som har sitt ursprung i *Resan till Väst*, en kinesisk äventyrsroman från 1500-talet som handlar om hur Tang-prästen Xuan Zang färdas till Indien på 600-talet för att hämta buddhistiska skrifter till Kina och sprida läran. Han råkar ut för vilda demoner, onda andar och annat djävulskap, som han bekämpar med hjälp av sina tre trogna medhjälpare: apan Kung Markatta, grisen Nasse och munken Bror Sand.

Zong-Han, Ye: Kung Markatta och den mystiska ginsengfrukten. Översättning Britta Kinnemark Lander. Carlsen/lf, 1993 (svensk originalutgåva)
- sagosamling/ klassiker

En gammal saga med nya fräscha bilder av Zhao Ke-Biao om kung Markatta (Sun Wukong) och ett av hans många upptåg under Resan till Väst, en kinesisk äventyrsroman från 1500-talet (se ovan). I denna bilderboksepisod stjälar kung Markatta livsfrukter från ett heligt ginsengträd i ett kloster och förstör hela trädet. Barmhärtighetens gudinna lyckas dock reparera skadan.

Vietnam

Vietnam har anknytning till kinesisk tradition i norr och thailändsk i söder, medan den franska kolonialtiden inte lämnat några större litterära fotavtryck. Från Vietnam-kriget och tiden dessförinnan finns flera personliga barndomsskildringar, ofta i form av noveller för en vuxen publik. *Skogens salt* av en av Vietnams främsta moderna författare Nguyén Huy Thiép (Tranan 2001) innehåller tio noveller om Vietnam i förvandling, om gamla myter och nya, om förunderlig natur och förunderliga människor, kontrasterna mellan stad och land, mellan norr och söder.

Sagor från Vietnam. Översättning: Gunnar Svensson. Askild och Kärnekull, 1970 (*Vietnamske pravlice*, 1970 - sagosamling)

Ett urval vietnamesiska sagor, gjort av den jugoslaviska folklivsforskaren Branko Rudolf. Där hittar man kända sagotema som Askungen (Tam och Cam) i asiatisk miljö och form.

Sagorna berättar gärna om prinsessor och flickor som kommer ur blommor eller träd, om flodgudar och vattenandar, om bröder som strider om arv. Buddha finns med liksom några för oss välkända fabelteman om vem som kommer först - här tiger eller snigel. Sagorna har av naturliga skäl mycket stor släktskap med de kinesiska. Originellast är en saga från provinsen Taj-Nguen (mellersta Vietnam) om strider mellan solen och månen, som slutar med en död elefant, som kan flyga för pojkhälten Kuaj syr in hundratals kråkor i magen på den! Den är även omslagsbild.

*Denna märkliga historia utspelades i de forna tider,
då fåglarna ännu kunde tala. Gamla människor berättade den
för sina barn och dessa i sin tur för sina barnbarn. På så sätt vandrade
den från släktled till släktled och finns bevarad än i dag.
I provinsen Hoa Binj låg en liten by i utkanten av urskogen.
Den bestod allt som allt av ett tiotal skraltiga hus, av vilka det allra
eländigaste tillhörde gamle Kang, den äldste och fattigaste invånaren i byn.
Gamle Kang var så fattig att han året om endast bar ett bälte kring
midjan. Men han hade ett ovanligt gott och barmhärtigt hjärta.
Om någonting gick på tok för någon, var gamle Kang den förste att skynda
honom till hjälp. Alla byborna högaktade och älskade honom...*

(Inledningen till sagan "Lyckan ler bara mot den gode",
den sista i samlingen Sagor från Vietnam, 1970)

MELLANÖSTERN

Illustration: Jo Harvey, ur Mandelas sagobok

*”Roa dig eller försök lära dig - alltid retar det någon.
Eller låt bli - alltid retar det någon.”*

(ur Nasreddin)

Nöjesläsning är inte prioriterad i det arabiska samhället och ett nytt fenomen. Läsning knyts traditionellt till Koranen och dess språk (klassisk arabiska) utgör fortfarande riktlinjer för allt litterärt skapande, även om man för barn skriver en något förenklad form. Denna litterära arabiska (högarabiska) är gemensam för alla arabisktalande länder, medan talad arabiska varierar från land till land och mellan städer, landsbygd och ökenområden. Att skriva på dessa arabiska vardagsspråk t ex för barn anses inte riktigt lämpligt och väcker alltid kritik. Mycket av den arabiska litteraturen för barn består av enkla nationalistiska och moraliska berättelser med många restriktioner vad gäller ämnen, uttrycksformer och huvudpersonernas uppträdande. Man får inte vara olydig, inte ledsen och inte möta sjukdom eller död.

Dessa böcker är främst avsedda för undervisning av 7-14 åringar. De är billiga, men tekniskt och konstnärligt av mycket låg kvalitet i jämförelse med svensk standard. Böcker för förskolebarn och för tonåringar saknas, liksom talböcker. Det finns få välsorterade bokhandlare och trots det gemensamma arabiska språket stannar böckerna innanför nationsgränserna

Poesin har alltid haft och har fortfarande en viktig roll i arabisk litteratur och barnen tränas i långa recitationer. Även den klassiska arabiska prosan var rimmad.

Mot denna höglitterära arabiska tradition står talspråket i den folkliga, muntliga form som nedtecknats i Tusen och en natt. Men denna folkliga berättartradition, som står så nära den moderna fiktionen med starka känslor som kärlek, hat, svartsjuka och sina burlskerier, ansågs till bara för några decennier sedan inte som Litteratur. Ändå innehåller sagosamlingen Tusen och en natt en avancerade litterär teknik med berättelser inuti berättelser inuti berättelser, långa och korta, fantastiska och vardagliga, hemska och humoristiska. De är inskjutna i varandra och när det är som mest spännande började folk recitera poesi för varandra.

Sagoberättarna, deras folkliga språk och deras status hittar man nu i arabiska filmer och tv-serier, medan tv-nyheter framförs på högarabiska.

Den odödlige Nasreddin

Nasreddin var en skälm, dum och klok, fräck och rådig, till yrket mulla eller hodja. Han lär ha levat för 700 år sedan i Turkiet, men många länder gör anspråk på att vara Nasreddins hemland. I Turkiet visar man upp Hodja Nasreddins grav och håller en årliga Nasreddin-festival, då människor klär ut sig och spelar upp de berömda historierna i Eskishehir, hans påstådda födelseort. Nasreddinfiguren är väldigt dum, otroligt slug och full av hemligheter. Han avslöjar överheten och dyker upp i Don Quijotes 1500-tal, franska 1700-talsfabler, i Kina, i Sovjetunionen, i svenska Bellman-historier. Han var en tid förbjuden av talibanerna i den islamska världen, eftersom man inte får skämta med de mäktiga, religiösa, rigida mullorna. Historierna om Nasreddin har samlats och nedtecknats i ett afghanskt manuskript från medeltiden, det finns turkiska manuskript finns från 1500 och 1600-talet. 1837 trycktes de populäraste historierna i Turkiet. Men ett par Nasreddinhistorier ingår som kortsgor redan i Tusen och en natt.

Claes Hylinger har gjort en lysande svensk tolkning av Idries Shahs tre Nassreddinsamlingar från 1970: *Den oefterhärmlige Mulla Nasreddin*, *Den otrolige Mulla Nasreddins lustigheter* och *Den oförliknelige Mulla Nasreddins subtiliteter* (Ordfront 2001).

Tusen och en natt -sagasamling/klassiker

Österlandet är ett vagt och praktiskt geografiskt begrepp, etablerat framför allt i sagorna, och först och främst i samlingen *Tusen och en natt*. Somliga av berättelserna i *Tusen och en natt* (Alf Lajlah wa Lajlah) är mycket gamla och motiven är spridda över stora delar av världen i olika varianter. Många kommer från sagornas outtömliga Indien. När berättelserna fick sin slutgiltiga skriftliga form hade den litterära fiktionen placerat dem i Bagdad-kalifatets tid med Harun al-Rashid (800-tal) som den välvillige och mäktige härskaren. Man möter många aktuella stadsnamn som Basra, Mosul, Bagdad, Kairo, Jerusalem, Damaskus, Aleppo. Men den miljö som återspeglas i själva berättelserna är nog snarast mamluktidens, högmedeltidens Kairo, anser orientalisterna Jan Hjärpe.

Ett urval tillgängliga utgåvor:

Tusen och en natt. *Urval och bearbetning Anna Wahlenberg. Almqvist & Wiksell 1981. (Månpocket 1986)*

Sagoberätterskans (Scheherezade) egen saga står som en försiktig inledning till fjorton sagor som bygger på Anna Wahlenbergs välkända bearbetningar för Barnbiblioteket Saga från 1899. Den börjar med "Alladin" och slutar med "Ali Baba och de fyrtio rövaren". Illustrerad med Lois Moes skickliga och suggestiva originalteckningar från Barnbiblioteket Saga, där Sagor ur *Tusen och en natt* utkom i många upplagor från 1899 till 1960-talet.

Tusen och en natt I-6. *Översättning: Nils Holmberg. Bonniers 1987*

Bonniers använde Nils Holmbergs skickliga översättning när de 1987 efter överenskommelse med Tiden gav ut *Tusen och en natt* i en påkostad vuxenupplaga med enhetligt blomligt omslag (orientalistiskt sidentäcke med silkebroderier från 1700-talet, Nationalmuseum) i sex band med Peter Weiss, Margareta Dahlqvist-Ljungberg och Mark Sylwan som illustrerade två band var.

Tusen och en natt. *Urval av Maria Sundqvist. Bonniers junior 1987*

Ett urval som bygger på Anna Wahlenbergs bearbetning från 1899 och senare för Barnbiblioteket Saga, denna gång gjort av dramapedagen och sagoberättaren Maria Sundqvist. Scheherezade - sagoberätterskans egen saga, inleder separat och sedan följer ytterligare tio välkända sagor från "Den fattige fiskaren" till "Sindbad Sjöfararen". En snygg och användbar bok, men utan det sug som berättartekniken med saga i saga i saga ger med Scheherezade som intrikat/lysande ram. Här finns formen bara antydd i "Kalifen Harun al-Raschids äventyr" och ligger logiskt inbakad i "Sindbad Sjöfararens" sju resor. Omslag, anfangar och vinjetter av Ulf Hinders, som också illustrerat "Aladdin och den underbara lampan".

Tusen och en natt. Del I-2. *Urval och bearbetning Marie Louise Ramnefalk. LL-förlaget 1999-2004*

Marie Louise Ramnefalk medverkade redan i Tidens sex-bandsupplaga och har här gjort en intressant och intelligent bearbetning för Lätläst-förlagets vuxenutgivning. Illustratör och formgivare är Fereshteh Fazeli. Bilderna är suggestiva, ofta över hela

uppslag och förmedlar mycket av ursprungssagornas äventyrliga och erotiska hetta. Också den speciella arabiska sagoformen finns kvar med Sheherezade som berättare, trots att språket är anpassat för ovana läsare.

Shah, Idries

Författare och forskare med afghanskt- brittiskt ursprung, bosatt i England. Han har skrivit ett 30-tal böcker i olika genrer: resor, folklöre, antropologi, psykologi och filosofi, t ex *The Sufis* (1964), den hittills mest allsidiga beskrivningen av sufismen. Han har gett ut ett flertal samlingar med sufiska läroberättelser hämtade såväl från muntliga källor som från den klassiska persiska och arabiska litteraturen. 1970 sammanställde han tre Nassruddin-samlingar: *Den oefterhärmlige Mulla Nasreddin*, *Den otrolige Mulla Nasreddins lustigheter*, *Den oförläpelige Mulla Nasreddins subtiliteter*. Nassrudinhistorierna hör även hemma i den sufiska traditionen och har funnit en entusiastisk publik också i västerlandet.

Shah, Idries: Den oefterhärmlige Mulla Nasreddin.
Översättning/tolkning Claes Hylinger. Ordfront 2001
- ungdomsbok/klassiker

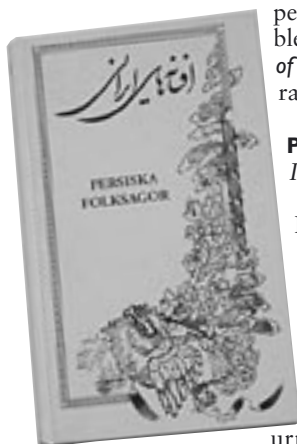
En läcker utgåva i knubbigt format med suveräna tuschvinjetter av Lennart Aschenbrenner. Där finns Idries Shahs samtliga tre böcker; korta, koncisa och utan onödiga språktillsatser.

Iran

Iran har en stor, påkostad barnboksproduktion och ett barnboksinstitut "The Institute for the Intellectual Development of Children and Young Adults" i Teheran. Svenska översättningar av iranska barnböcker är sällsynta, och gäller framför allt sagor t ex i *Sagor från hela världen* (Invandrarminnesarkivet 1989) och *Sagor och berättelser från invandrarbarnens länder* (R&S 1990)

1974 fick den iranske konstnären Farshid Mesghali H.C.Andersen-priset. Han är också grafisk designer och filmare. Han har illustrerat persiska sagosamlingar och influerat flera generationer illustratörer. Han skapade också nya sätt att skriva det persiska alfabetet. 1998 återvände han till Iran där han blev redaktör och ansvarig för det stora verket *The history of Childrens Literature in Iran*, vars två första volymer publicerades 2001.

Persiska folksagor. *Svensk tolkning Lilian Ebadi Lindqvist. Iransara 2002 - sagosamling*

En samling sagor för alla åldrar nedtecknade från persiskans kerman- och bakhtiari- dialekter insamlade och översatta till engelskan i början på 1900-talet av överstelöjtnanten och språkforskaren David Lockhart Robertsson och hans hustru Emely, även hon språkvetare. Hans yrke förde dem till Indien, Egypten och arabländerna. Som konsul var han långa tider i Iran och fångades av den rika sagoskatten, som sedan urminnes tider färdades längs karavanvägarna. I en utförlig

inledning berättar Lilian Ebadi Lindqvist om Persiens historia, som är kantad av mäktiga kungar och erövringar, av kryddor och handknutna mattor, av snötäckta berg, saltöknar och slätter där nomaderna vandrat under årtusenden. Kungarnas historia, moskéernas arkitektur, mattornas mönster, miniatyrmålningarna och de lärda skrifterna är väl bevarade. Men den vanliga människans vardag, traditioner, seder och bruk lever vidare i den ovanligt rika sagotraditionen.

Abdallah Ibn Al-Muqaffa, 700-talet

Namnet betyder son (Ibn) till den hopskrynkade (Al Muqaffa). Pappan var skatteindrivare och fick sitt namn efter en tortyr då han misstänkts för att ha försnillat skattemedel. Själv mötte han också samma öde. Han anses som en av det arabiska språkets främsta författare och stilbildare och arbetade som sekreterare i den umaayyadiska administrationen, som störtades 749-750, då rikets centrum försköts från Syrien till Irak, dit han följde med. Han arbetade bl a åt guvernören i Basra, men hans formuleringar och de litterära kretsar han umgicks i ansågs väl provocerande och han torterades till döds, 36 år gammal.

Ibn al-Muqaffa blev berömd för sitt eget skrivande, men främst för översättningar och bearbetningar från persiska till arabiska. Han överförde historiska notiser, fabler och anekdoter från den äldre iranska kulturtraditionen till den arabiska världen och till den muslimska världen i stort. Hans främsta verk är översättningen och bearbetningen av den fabel/sagosamling som blivit känd som Kalila wa-Dimna (Kalila och Dimna). Genom den har han enligt orientalisterna Jan Hjärpe blivit en av knutpunkterna i världslitteraturen och en av de allra framgångsrikaste författarna som historien känner. Få böcker - om man undantar världsreligionernas heliga skrifter - har haft ett sådant inflytande som den.

Via en fransk översättning 1724 kom fablerna till Sverige 1745, och några av dem hamnade i Folkskolans Läsebok 1868 ("Hunden och köttbenet", "Lejonet och rättan").

Abdallah Ibn Al-Muqaffa: Kalila och Dimna. Översättning: Lotty Berencreutz. Alhambras klassiker 1993 - klassiker

En utgåva med några utvalda färgbilder från persiska handskrifter och vacker, lättläst typografi. En arabisk översättning av en persisk fabelsamling, sammanställd från indiska källor. Det är en allåldersbok, full av fabelns burleska skämt och moraliteter, där påfallande mycket är välkänt för svenska läsare, eftersom detta är källan till hela vår fabeltradition.

Berättelserna ligger ask i ask med två-tre ramberättelser som förstärkt stabilitet för berättaren - och åhörarna/läsarna. Författaren Ibn al-Muqaffa inleder själv om boken syfte och redan där bakar han in fem olika historier. Så kommer själva boken, där kungen av Indien samtalar med filosofen Bidpai ("Kungen sade till filosofen" inleder varje större kapitel), som bl a berättar om schakalerna Kalila och Dimna, som i sin tur berättar om sina äventyr. Schakalerna Kalila och Dimna är visserligen titelpersoner, men kring dem myllrar det av djur och människor, magi och trollkonst.

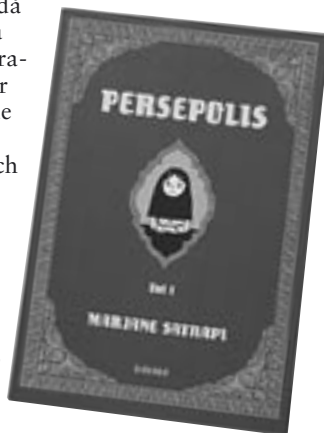
Satrapi, Marjane

Född och uppvuxen i Teheran. Skickades som 14-åring bort från den islamiska revolutionen till Wien och efter några år i Europa hamnade hon i Sverige, där hon gifte sig. Efter en skilsmässa flyttade hon 1994 till Frankrike. Hon har illustrerat flera barnböcker, men arbetar också som professionell serietecknare och berättar roligt och slagkraftigt om sitt liv och Irans revolutionära historia i den första iranska tecknade serien Persepolis, planerad att komma ut i fyra delar.

Satrapi, Marjane: Persepolis del 1. Översättning Gabriella Theiler. Ordfront Gallago, 2004 -seriealbum

I en intressant och lättläst inledning med läckra teckningar av Marjane Satrapi gör David B. en snabb och elegant översikt av Persiens historia från den arabiska invasionen 642 till den islamiska revolutionen 1979. I sofistikerade svartvita serierutor berättar sedan Marjane Satrapi om sitt liv från 1980, då hon var tio år. Då det blev lag att bära sjal i skolan, då tvåspråkiga skolor stängdes, flickor och pojkar separerades. Hon kommer från ett radikalt hem, hennes morfar var prins och kortvarigt premiärminister men hamnade i fängelse. Det är folkfest när shahen lämnar landet, men så kommer misstränksamheten, arresteringarna och så kriget. Allt rappt berättat genom en 10-årig flickas ögon.

Satrapi, Marjane: Persepolis del 2. Översättning Gabriella Theiler. Ordfront Gallago 2004

Den första iransk tecknade serien för ungdomar/vuxna, översatt från franska.

Marjane Satrapi har nu hunnit bli 12 år och lever i Iran under en hård, krigisk period.

Israel

Israel har naturligtvis en barnbokstradition som är/var förankrad i den judiska diasporan i Tyskland, Frankrike, Polen och framför allt i dagens USA. Få barnboksförfattare är inhemska och ännu färre översatta från hebreiska.

Orlev, Uri

Född i Warszawa, gick i katolsk skola, men med judisk mamma tvingades han in i getto och därefter till koncentrationslägret Bergen-Belsen. Han och hans yngre bror överlevde och kom efter kriget till Israel, där hans far också dyker upp efter många år i rysk fångenskap. Uri Orlev är bosatt i Jerusalem och har skrivit en lång rad barn- och ungdomsböcker på hebreiska, varav de fyra mest spridda handlar om Förintelsen, byggda på egna och andras upplevelser. Först sedan han fått H.C. Andersen-priset 1996 kom översättningen till svenska av hans bästa bok **Ön i Fågelgatan**, som länge funnits hos Filmcentrum som en mycket populär danskproducerad barn- och ungdomsfilm om Warszawas getto.

Orlev, Uri: Ön i Fågelgatan. Översättning Carla Wiberg. Rabén & Sjögren 2000 (*The Island on Bird Street* 1981) - ungdomsbok

Aleks bor med sin far i en hemlig bunker i Warszawas getto där fadern är tvångsarbetare i en repfabrik. Modern är försvunnen, död. Vid en uppställning lyckas Aleks fly till en husruin på gränsen mellan getto och den polska delen av staden, där han lovat gömma sig och vänta på fadern - så länge det behövs. Detta blir i mer än fem månader.

Aleks lever som på en öde ö, mitt mellan gattot och det polska vardagslivet. Han överlever mot alla odds med list och fantasi tillsammans med sin vita mus och några få kontakter.

Palestina

Läskunnigheten i Palestina är högst i arabvärlden och uppgår till 98 % bland barn och ungdomar. Skolor och utbildning har alltid varit prioriterade. Tamer Institute for Community Education grundades 1989 som en ABF-liknande institution och arbetade med barnböcker och barns läsning redan innan den Palestinska Nationella Myndigheten etablerades 1994. Tamer Institute utvecklades på slutet av 1990-talet till "Children's Literature Resource Center" med hjälp av bl a Sida och Diakonia. Uppdraget är att stimulera barns läsning, publicera kvalitetsböcker för barn och skapa utrymme för barns egen kreativitet. Det existerar nu en nationell palestinsk handlingsplan för 2004-2010 vars framtid är osäker, men som prioriterar barns kultur, inte minst utvecklingen av palestinsk barnlitteratur, eftersom man anser att barnböcker kan spela en viktig roll för barns självkänsla och nationalitet, utveckla språk och kreativitet, förmågan till delaktighet.

NGO-projektet i Palestina "Library on Wheels for Nonviolence and Peace" fick 1999 IBBY-Asahi Reading Promotion Award för sitt arbete att med en bokbuss sprida barnböcker och barnteater till byar och flyktingläger på Västbanken och i Gaza. En verksamhet som helt upphört på grund av Israels blockader.

Palestina har i dag kvalitetsmässigt arabvärldens bästa barnboksproduktion, finansierad av Non Government Organizations och spridd via bibliotek och skolor med upplagor på 20.000 ex. Bland de intressantaste är *The Gallant Five*, en nyfunnen arabisk klassiker. Boken kom ut i USA för fyrtio år sedan, skriven av en välkänd palestinsk humanist och författare, Henriette Siksik. Den skildrar en pastoral tid på den arabiska halvön med vildhästar och beduiner och har via Tamer blivit översatt till arabiska först 2004.

En annan är ungdomsromanen *A little piece of ground* (2003), skriven av Elisabeth Laird, men tillsammans med den palestinska författaren Sonia Nimr. En aktuell berättelse från Ramallah om 12-åriga Karim som älskar att spela fotboll, men är helt instängd av utgångsförbud, raserade hus och ockupation. Han och några vänner lyckas i hemlighet röja en tomtbit, som blir en dödsfälla. Översatt till svenska är däremot *Drömmen om Palestina* (R&S 2003) skriven av 15-åriga Randa Ghazy, född i Egypten och bosatt i Italien.

Syrien

Schamik, Rafik

född i Damaskus och uppvuxen i den stora arabiska berättartraditionen. Han började tidigt berätta och skriva vilket han skildrar i ungdomsromanen *En handfull stjärnor*, som har självbiografiska drag. 1971 flyttade han till Tyskland för att studera kemi och arbetade inom industrin parallellt med skrivandet. Han har nu en stor plats bland tyskspråkiga författare och är översatt till många språk.

Schamik, Rafik: Nattens berättare. Översättning Ingegerd Martinell. Bonniers Junior 1992 (Erzähler der Nacht, 1989) - sagosamling/ ungdomsbok

Allåldersbok, kanske mest för ungdomar/vuxna. Den hör hemma i arabisk berättartradition och Tusen och en natt, med Damaskus gamla kvarter som miljö.

Kusken Salim, som hela sitt liv kört mellan Damaskus och Beirut var stans bästa berättare. Dessutom kunde han få nedfallna svalungar att flyga! Sju gamla vänner i sjuttioårs-åldern brukade träffas varje kväll hos honom och lyssna till hans historier. Men plötsligt lämnar berättarkonstens fe Salim av åldersskäl. Han blir stum och behöver få sju unika gåvor under de tre månader det tar för en ny fe att träda i tjänst. Annars förblir han stum. Hans vänner räknar ut att bästa gåvan är en ny historia och de måste börja berätta, vilket inte är helt enkelt och medför många festliga komplikationer - och många osannolika historier under sju kvällar och tretton kapitel.

Turkiet

Äldst och mest typiskt för turkisk berättartradition är Hodja Nasreddin-historierna (se tidigare).

Nasreddin Hodja lär ha levat för 700 år sedan i Turkiet. Historierna om honom har i nutid likheter med Bellman-historierna, men också med Cervantes Sancho Panza och Holbergs Jeppe på berget. Dansken Ole Lund Kirkegaard har fräckt stulit Hodjas namn och miljö för en helt egen barnbok om Hodjas flygande matta (1970).

Kurdistan

Baksi, Mahmut

Mahmut Baksi växte upp i den turkiska delen av Kurdistan. Han utbildades till lärare på en turkisk internatskola och publicerade 1968 sin första roman om tiden på lärarhögskolan och kurdernas situation där man bara fick tala turkiska. Denna och hans följande bok blev förbjudna i Turkiet. För att undgå 15 års fängelse flydde han till Sverige 1970. Först 1994 kunde han göra ett kort besök i Turkiet igen. Han har skrivit en rad böcker på kurdiska och svenska, översatta och bearbetade av Elin Clason. Barnböckerna är särskilt intressanta, med säker dialog och Eva Lindströms ojämförliga illustrationer.

Mahmut Baksi och Elin Clason. Lille Mahmuts syster. Natur och Kultur 1997 (originalupplaga) - bilderbok

Bilderbok med stora, roliga och myllrande illustrationer av Eva Lindström. Lille Mahmut är fem år och önskar sig en syster som kan bära honom på sin mjuka rygg. Alla flickorna i byn tycker att han är för tung. Gumman Sabro anses komma med de nyfödda barnen och Mahmut försöker få henne att ge honom en flicka. Han får i stället en åsna, som han döper till Aishe och sätter på huvudduk. Så får Mahmut till slut en syster, men börjar illskrika när han upptäcker hur liten hon är.

LATINAMERIKA

Illustration: Piet Grobler, ur Mandelas sagobok

Den hemliga trädgården

När den brasilianska författaren Ana Maria Machado år 2000 fick barnboksvärldens mest prestigefyllda utmärkelse, HC Andersen-Award, som utdelas av International Board on Books for Young People (IBBY), lät hon sitt tacktal kretsa kring vikten av översättningar med utgångspunkt i den brasilianska barn- och ungdomslitteraturen, för de flesta av oss en hemlig trädgård, även om en annan brasiliansk författare, Lygia Bojunga Nunes fick samma utmärkelse redan 1982.

”Att anlägga en trädgård går inte på bara en generation. Att utveckla en inhemska litteratur för barn och vuxna är inte ett individuellt arbete. Det kräver kontinuitet, några som följer upp andras ansträngningar. Det krävs ett noggrant val av frö, en delikat balans mellan tukt och gödning, återupptäckta lokala arter, tålmodig träning för att anpassas till omgivningen...”

Vår trädgård är naturligtvis helt olik den skira trädgård där Tummelisa brukade sova i en blomma, som HC Andersen berättade om i vår barndoms saga. Men vår trädgård är tropiskt vacker och i samklang med omgivningen, den passar i landskapet runt oss...”

Och hon fortsatte: ”Tänk om dansken HC Andersen inte hade blivit översatt...men som tur var blev han det. Han var ju vit och europé, granne med England och levde i en tid då kulturutbudet mellan länderna i Europa var en realitet och då inget språk hade total hegemoni, som engelskan idag. HC Andersens verk blev översatta så att de kunde uppskattas över hela världen och den danske författaren blev en vacker svan...”

Det blev även möjligt att ge en medalj med hans namn till två brasilianska kvinnliga författare så att de fick beröm och blev inbjudna att simma tillsammans med honom i en vacker sjö. Men om våra böcker inte blir översatta, tillsammans med verk av andra lika fula ankungar som vi, födda på södra halvklotet, kommer vi en dag att inse att detta bara var en illusion. Vi kommer att vara kvar i ghettot, simmande i en dypöl, dumma nog att tro att någonting förändrades bara för att en vacker svan kom flygande och simmade bredvid oss en stund...”

Ana Maria Machado menar att först när nya läsare får tillgång till en värld som de inte ens drömmer om att den finns, först när ett barn i ett land helt annorlunda än hennes kan läsa vad hon skriver, lär känna hennes ord, hennes personer, hennes fantasi, hennes känslor, hennes idéer, har HC Andersen-priset fungerat som det är tänkt – att bygga broar mellan olika människor och kulturer.

(se vidare www.macondo.nu)

Argentina

Quino (pseudonym för Joaquín Salvador Lavado)

Han kallades Quino (förkortning av Joaquín) redan som barn, född i Argentina (Mendoza) av spanska emigranter och är knivskarp skämttecknare och författare i den argentinska absurda tecknartradition som t ex Lino Palacio, Divito och Oski representerar. Han har därtill engelska och franska "ink brothers", men har aldrig själv slagit igenom i engelskspråkiga länder. Hans närmaste motsvarighet är Schulz som bl a tecknat den amerikanska Snobben.

Quino har tecknat hela sitt liv och slog igenom med Mafalda. Serier om henne tecknade han dagligen i tio år men slutade 1973, vilket inte hindrat att hon kommer ut i ständigt nya upplagor. Vid unika tillfällen kan han låta henne uppstå i viktiga kampanjer, som t ex för att informera om FN:s deklaration om Barns rättigheter 1988.

Hans bilder är omsorgsfullt utförda, alltid i svartvitt och med uttrycksfulla detaljer och de drar uppmärksamheten till maktrelationer, sociala orättvisor och miljöförstöring. Skämtbilder som knyts till frågor som han gärna erkänner "inte handlar om något roligt". Han använder en skalpell snarare än kittlar revbenen och hans svidande skämt har under åren varit lika relevanta i Francos Spanien, Fidels Cuba eller militärregimerna i Latinamerika. Quinos bilder finns samlade t ex i *Quinoterapia* 1985 och *Mondo Quino* 1998

Quino: Mafalda. Översättning: förlaget. Nordan 1982-1983 - seriealbum

Mafalda är en frågvis sexåring, som älskar Beatles, hatar soppa och är bekymrad över krigen i världen och jordens hälsa. Hon har en barnsligt oskuldsfull bror, Guille/Lillen. Till gänget hör också den materialistiska Manolito/Emanuel (sonen till en lokal skohandlare som drömmer om att äga en kedja av snabbköp), den blygt romantiska Felipe/Filip (som alltid söker efter anledningar att inte gå till skolan), den narcissistiska Miguelito/Mikael, Susanita/Susanne (som vill bli hemmafru och mamma till en stor familj) och Libertad/Fred som är minst av dem alla. "Jag tecknade figuren så eftersom frihet alltid tycks liten", påminner sig Quino.

Den seriösa argentinska författaren Julio Cortázar lär ha sagt: "Det betydelsefulla är inte vad jag tycker om Mafalda utan vad Mafalda tycker om mig." Mafalda höll på att bli utnämnd till "Berömd medborgare i Buenos Aires", och har utsetts till en av 10 mest betydelsefulla kvinnor i Argentina under 1900-talet.

I Sverige introducerades Mafalda 1982 genom det kooperativa förlaget Nordan, som har kommit med 12 små, knubbiga häften.

Walsh, Maria Elena

Argentinas största och mest älskade barnboksförfattare heter Maria Elena Walsh. Hon är en blandning av Lennart Hellsing och Lill Lindfors. När hon sjunger om Buenos Aires, "La Reina de la Plata", hör man stadens själ. Hon borde ha översatts för tjugo år sedan, men eftersom hon skriver poesi och nonsensrim, språkliga äventyr, så är hon svåröversatt och kräver precis som Hellsing poetisk ansträngning som förlag kan tveka för.

Maria Elena Walsh pappan var historieberättare och brittisk järnvägstjänsteman. Hon började läsa själv som femåring, fick sin första dikt tryckt som 15-åring och bestod själv utgivningen av en diktsamling som 17-årig. Hon lyckades faktiskt få Pablo Neruda att läsa den, berättar hon. Så tvingades hon i landsflykt i Paris undan 50-talets diktatur i Argentina

och försörjde sig med sin gitarr som folksångare och trubadur. Hon återvände kring 1960 till Argentina och samlade så småningom sina visor till en bok och grammofonskivor; hon medverkade i tv-program för barn och vuxna, även i film. Nästa hårda diktatur i Argentina fick henne att gå i inre exil, men när den lättade avböjde hon ett chefsarbetet på tv för att i stället kämpa för kvinnofrågor, jämställdhet, och kultur för barn och vuxna.

Walsh, Maria Elena: Dailan Kifki. Översättning: Pedro van der Lee, Kjell Åke Hansson. Illustrationer: Eduardo Munos Bachs. Cocodrilo, 1991 - barnbok

Maria Elena Walsh mest älskade berättelsebok är en surrealistisk klassiker, som med sina 47 korta kapitel är ovanligt tjock för att vara barnbok i Latinamerika. Den är känd även i andra spansktalande länder, men inte översatt till portugisiska och därmed ganska okänd i grannlandet Brasilien.

Dailan Kifki är en äventyrlig elefant som hittar en lika äventyrlig medhjälpare, som berättar hela historien och dessutom ovanligt nog är en flicka. Elefanten är ett matvrak och sätter i sig 45 hinkar med risgrynsgröt, mjölk och kanel redan i första kapitlet, vilket resulterar i magont. Den fantastiska berättelsen om Dailan Kifki lyfter mot oanade höjder, när elefanten får han ett par vingar av tyll, små fjädrar, cellofan, fransar, prydnader av silkepapper, sidenband och till och med en rosett som brandmannen träcklar ihop i sista stund.

En berättelse som blandar engelsk nonsenstradition med latinamerikansk centrifugalkraft. Utmärkt högläsningsbok och lätt att läsa själv.

Brasilien

Machado, Ana Maria

"Ana Maria Machado har skrivit etthundrafem böcker för barn och vuxna som har sålts i över sex miljoner exemplar. Hon är en mästare i det portugisiska språket och hennes popularitet är stor bland unga läsare. Hon har tagit upp många politiska och sociala tema i ett brett utbud av berättelser, som alla har en speciell magi. Genom sina böcker, föreläsningar och entusiastiska bokrelaterade aktiviteter har hon blivit en viktig person i uppbyggandet av en brasiliansk barnlitteratur" (juryns motivering till HC Andersen – priset 2000).

En summarisk beskrivning av en dynamisk och generös författare som alltid talar om sitt kärleksfulla förhållande till sitt språk: "Jag skriver för att jag tycker om det portugisiska språket, fyllt av Brasiliens glädje och sorg, jag tycker om berättelser och samtal, jag tycker om människor med olika åsikter och erfarenheter, jag tycker om andra liv, andra idéer, andra känslor, jag tycker om att tänka och fantisera..."

Ana Maria Machado vill berätta. Hon tycker illa om pedagogik, moral, kunskap, inläring och sådant eftersom det nästan alltid blir förtryckande och en del av maktapparaten. Brasiliens korta barnbokshistoria har många svidande exempel på detta.

Till detta måste läggas en social medvetenhet och politisk oräddhet som 1970 tvingade henne i landsflykt till Europa undan diktaturen. Hon kom tillbaka till Brasilien 1976 full av uppdämd energi och arbetade som journalist, bokhandlare, radioproducent, författare. En outtröttlig ambassadör för den brasilianska barn- och ungdomsboken, som ursprungligen tänkte bli bildkonstnär och som fortfarande försöker få tid att måla.

Hon har varit gäst och föreläsare i Sverige vid flera tillfällen: första gången 1985, senast på Bok & Biblioteksmässan i Göteborg 1995 då huvudtemat var "yttrandefrihet, tryckfrihet, pressfrihet" och då en brasiliansk barnboksutställning fanns där som en stor, färgsprakande fjärl.

Av alla hennes böcker är fem översatta till svenska. Bara en bok (*Sötnos*) är översatt till engelska.

Machado, Ana Maria: Sötnos. Översättning: Britt Isaksson. Ill: Roseana Faría. Hjulet 1996 (Menina bonita do lago de fita 1986, Nina Bonita 1994) - barnbok

”Det var en gång en vacker flicka, en riktig sötnos. Hennes ögon var som svarta oliver, mjuka och glänsande. Hennes burriga svarta lockar var som spunnet av nattens skiraste trådar. Hennes mörka, skimrande hud var lenare än pälsen på en panter som lekte i regnet...” När man läser denna början för latinamerikanska barn utan att visa bilderna tänker alla på en vit flicka. Vackra flickor i barnböcker brukar alltid vara vita.

”Hur kan man bli så svart och vacker?” frågar en vit kanin beundrande. Den svarta flickan ger honom olika fantasifula förslag, men till sist inser han att om han vill ha vackra svarta barn gäller det att skaffa sig en svart fru. En ösökt bilderbok, placerad vid en tropisk kust med ett myller av människor i alla kulörer och en genial diskussion om hudfärg och ras.

Boken kom första gången 1986 och har tryckts i otaliga upplagor. Det är en av Machados populäraste barnböcker.

Machado, Ana Maria: En nästan bakvänd historia. Översättning: Gunilla Winberg. Hjulet 2002 (Historia meio acontrario 1979) - barnbok

Ana Maria Machados mest sålda bok, som kommit ut i många upplagor, även på spanska. Den börjar med ett traditionellt sagoslut. ”Så gifte de sig och fick en flicka vacker som en ros och levde lyckliga i alla sina dagar” Men vad händer sedan? En rolig tvärtom-historia med stor språkglädje och finess. Kungen upptäcker en dag att någon äter upp eller rövar bort dagsljuset. Han har aldrig varit ute på natten i mörkret tidigare. Folket tror att den skyldiga är en stor drake och kungen lovar att den som fångar draken får prinsessan och halva kungariket. Men folket vill inte att draken skall fångas för om det jämt är dag får de aldrig vila. Och prinsessan vill inte gifta sig utan resa ut och titta på världen och lära sig mer.

Nunes, Lygia Bojunga - Astrid Lindgrenpristagare 2004

Lygia Bojunga Nunes fick HCAndersen-priset 1982, första gången det gick till en författare från tredje världen. Ovanligt snabbt därefter blev en hel rad av hennes böcker översatta till svenska. 1983 kom *Alexanders påfågel* (A casa da madrinha, 1978). De svenska barnboksgranskarna var lite förvirrade. Får man verkligen skriva så poetiskt om Copacabanas övergivna barn? Dem ska man ju tycka synd om. Men Byteatern i Kalmar sög åt sig boken och gjorde en av sina allra bästa föreställningar, som fick den "riktiga" brasilianska titeln "Till gudmors hus". 1984 kom *Den gula väskan* (A bolsa amarela, 1976) och den handlar inte om någon som det är synd om alls, utan om en vanlig, festlig flicka. Nåja, helt vanlig är hon ju inte. Inte den gula väskan heller. Även den blev en spännande dockteater, dramatiserad av Inger Jalmert - Moritz för Långa Näsan på Stadsteatern i Stockholm.

Att Nunes böcker har en så dramatisk nerv beror säkert på att hon började sin karriär som skådespelare och har både arbetat och skrivit för radio och tv. Hon är född i hamnstad Pelotas, nära gränsen till Uruguay, men växte upp och arbetade i Rio. Författardebuten gjorde hon först 1972 med barnboken *Kompisarna* (Os colegas) i en tid av politiskt förtryck, våld och censur som i praktiken räckte från 1964 till 1985. Hon skriver om förtryck

och frihetskamp, indoktrinering och sociala orättvisor. Märkligt nog blev hennes böcker aldrig censurerade eller indragna, kanske därför att ingen makthavare kunde föreställa sig att harmlösa "sagoböcker" kunde vara fyllda av politiskt sprängstoff.

Kreativitet och fantasi är viktiga vapen, menar Nunes och i hennes texter blir magin ett effektivt medel att beskriva verkligheten i en värld där förtryck härskar. "Surrealismen, absurditeterna är så levande i det dagliga livet i Latinamerika att den magiska realismen inte är konstig alls – det är så här livet ter sig", säger Nunes i en intervju 1986.

Nunes, Lygia Bojunga: Alexander och påfågeln. Översättning: Kajsa Pehrsson. Gidlunds, 1983. (A Casa da Madrira 1978) - barnbok

Alexander bor i Copacabanas slum med sin familj, men ger sig ensam iväg för att hitta sin gudmors fantastiska hus, fullt av mat och kläder som brodern brukade berätta om på kvällarna för att förtränga deras hunger och trötthet. På sin vandring möter Alexander en vacker påfågel, som brukade visas för pengar och som blivit hjärntvättad i skolan.

IBland glappar påfågeln filter och då kan han både tänka och läsa dikter. Tillsammans uppträder de på marknader och får ihop till mat. De träffar Vera, men hon får egentligen inte vara med dem för sina fina föräldrar. När den gula hästen Åh dyker upp för att ta dem till gudmors hus följer hon med och tillsammans har de en fantastisk tid innan Vera måste tillbaka hem. Alla följer med henne, men Alexander har nyckeln till gudmors hus i fickan och vet att han kan återvända.

En grov summering av en mycket intressant och fantasieggande bok med teman som Nunes ofta återkommer till: den auktoritära skolan, förtryck (ofta gestaltat av fåglar), klasskillnader, fantasin som livräddare och den gula färgen som kreativitetens symbol.

Nunes, Lygia Bojunga: Den gula väskan. Översättning: Karin Rosenkrantz-Bergdahl. R&S 1984. (A bolsa amarela 1976) - barnbok

Detta är den roligaste av Nunes böcker, en elegant berättelse i jagform om Rakel, ett sladdbarn med tre mer än tio år äldre syskon som trakasserar henne. Hon är hårt hållen av alla i familjen, förtryckt och retad, men fast besluten att bli författare. I en stor, gul väska med hänglås stoppar hon ner sina hemligaste önskningar: att genast bli stor, att vara pojke, att bli författare. I väskan ryms också hennes lista över trevliga namn, fotografier och teckningar och hennes första berättelse om Kungen, en tupp som flyr från en hönsgård för han vill inte bestämma vad alla ska göra.

I denna magiska väska blir Kungen levande och bygger vidare på sin historia, hit kommer också stridstuppen Skräcken, som slutat vinna och måste dö, ett damparaply och en säkerhetsnål. Väskan blir allt tyngre, när Rakels önskningar blandas och växer men förträngs. När hon lyckas börja förverkliga dem på sitt eget speciella sätt blir väskan till slut lätt som en plätt.

Även här finns alltså det förtryckta barnet, som med fantasins hjälp / sin egen kreativitet tar sig loss ur en auktoritär uppfostran.

Nunes, Lygia Bojunga: Maria på slak lina. Illustrerad av Reinhard Miehl. Översättning: Bo Ivander. Opal 1986. (Corda bamba 1979) - barnbok

En psykologiskt spännande bok med rötter i cirkusmiljö. "Corda bamba" är den

lina balanskonstnärerna använder på cirkus, men också ordet för navelsträng. Marias föräldrar är lindansare, som störtar ner och dör eftersom de tvingats arbeta utan skyddsnet. Maria överlämnas av sina cirkusvänner skäggiga damen och eldslukaren till sin förmögna mormor och förtränger i sin sorg vad hon upplevt.

Kontrasten mellan den fattiga cirkusmiljön, dit Marias mamma rymt med sin älskade, och mormors överklassliv där allt kan köpas är mycket konkret. Till Marias födelsedag har mormodern köpt en levande sagoberättare, som dock äter ihjäl sig av födelsedagsbordet. Maria får också en lång, smidig lina av sin mormors nya man.

Den spänner hon mellan höghusen och gör via den nattliga upptäcktsfärder i olika hemliga rum i grannhuset. Till slut hittar hon sig själv och kan börja fylla tomma rum med sin egen historia och forma ett eget liv.

Chile

Allende, Isabel: **Odjurens stad**. Översättare: Lena Anér Melin. Norstedts 2002. (*La ciudad de las besitias*, 2002) - ungdomsbok

En äventyrsbok som alla Isabel Allendes trogna läsare säkert vill ta del av även om den i första hand är skriven för ungdomar. Historien utspelar sig i Amazonasdjungeln, dit den unge Alex kommer tillsammans med sin excentriska farmor. De deltar i en märklig expedition i syfte att ta reda på mer om ett mystiskt odjur som håller sig dolt i skogen, men blir istället inblandade i försöken att utrota ett av Amazonas ursprungsfolk. Berättelsen är både osannolik och banal, och de magiska inslagen känns påklistrade. Men som alltid när det gäller Isabel Allendes berättelser har man svårt att släppa boken när man väl börjat läsa.

Kuba

Guillén, Nicolas

Guillén är Kubas nationalskald framför andra, intensivt politiskt och litterärt verksam hela sitt liv. Känd och läst i hela den spansktalande världen. I Sverige introducerad och översatt av Artur Lundkvist med diktsamlingen *Color Cubano* 1975.

Lasse Söderberg presenterar Guillén i inledningen till sin översättning av **Den stora djurparken** så här:

"Kom närmare, alla nyfikna! Titta in i Stora Djurparken! Sälla er till den växande skaran av besökare från många olika länder! I ingången finner ni direktören själv, redo att ta emot och visa er runt i sitt bestiarium. Ni känner lätt igen honom: en knubbig mulatt med böljande vitt hår och ett brett, obekymrat leende, Nicolás Cristóbal Guillén y Batista, född 1902 i Camaguey som son till veteranen från kampen för kubanskt oberoende vilken sedermera blev senator, är själv uppbyren representant för ett specifikt kubanskt skaplynn, genomsyrat av tropiska rytmer och europeiska kulturtraditioner..."

Pappersbåten från omslaget på hans välkända och älskade diktsamling för barn **Por el mar de las Antillas nanda un barco de papel** används som symbol i många barnlitterära sammanhang.

Guillén, Nicolas: **Den stora djurparken.** Översättning: Lasse Söderberg. Storken 1978, 1988. (*El Gran Zoo* 1967) - poesi

En zoologisk trädgård, helt unik i sitt slag, fylld av svärfångade djur av vind och vatten som de stora, framringlande floderna och de kortlivade vilda orkanerna, alla omskötta av poesins varsamma hand. Inga mjåkiga dikter för barn utan friska, fräna ordlekar och oroande tankar för alla i kortdiktens form.

Puerto Rico

Pico, Fernand: **Den röda kammen.** Översättare: Britt Isaksson Illustration: María Antonia Ordóñez Opal 199. (*La peimata colorada*, 1991) - bilderbok

En rolig och dramatisk berättelse om flickan Vita som får följa hur hennes granne och vän senora Rosa lurar och nästan skrämmer livet av byns pösiga slavjägare. Med hjälp av rök, getingar och krabbor räddar hon en jagad slavflicka, som hon så småningom presenterar för byn som sin systerdotter Carmela, tyst och blyg efter en uppsplitande kärlekshistoria. Titeln syftar på Vitas finaste ägodel, en röd hårkam, som hon gömmer i ett träd tillsammans med mat till den okända slavflickan, och som nu pryder systerdottern Carmela.

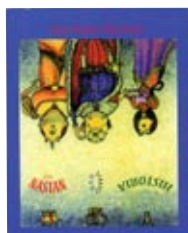
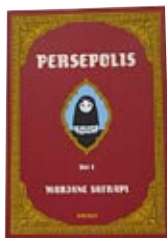
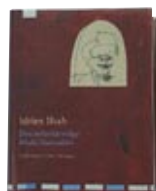
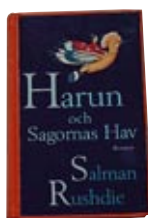
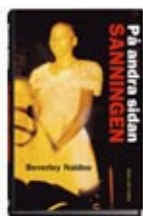
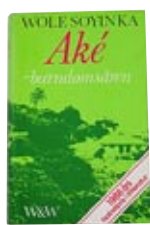

Venezuela

Kurusa: **Vi vill ha en lekplats.** Översättare: Britt Isaksson Illustration: Monika Doppert Rabén & Sjögren 1982. (*La calle es libre*, 1981) - bilderbok

En bilderbok om hur en grupp handlingskraftiga barn i kåkstaden la Urbina utanför Caracas kämpar för att få en lekplats. Till sin hjälp får de först bibliotekarien Bruno, sedan även några föräldrar, syskon och vänner. Berättelsen bygger på verkliga händelser i och runt Banco del Libros lilla bibliotek i stadsdelen. Monika Doppert, som illustrerat boken med roliga och realistiska akvareller av det myllrande livet bosatte sig under en tid i la Urbina, för att lära känna barnens vardag. Boken har översatts till många språk.

Den hemliga trädgården

Nu var det som om de flög nerför vägen. Träd och hus blixtrade förbi. Och innan de visste ordet av var de framme på marknadsplatsen. Folk och kycklingar och hundar skingrades åt alla håll när de kom.

”Hallå, Fesito! Är djävulen själv efter er? Akta mina nötter! Akta mina ägg! Akta mina papayor!”

”Fesito! Mwana! Min brorson!” ropade hans faster från ett av stånden. ”Är det så här du kommer till marknaden? Som en virvelvind ute på slätten?”

Och hon skrattade och han, Fesito, cyklade med Kikyo bakom sig in på marknaden med huvudet högt. Han skrattade och det gjorde Kikyo också och hans rygg var rak av stolthet. Han, Fesito, hade tagit sin fars bananer, Musokes papayor, Kasiingis kycklingar till marknaden utan att något kommit till skada. Han, Fesito, hade cyklat som en hel karl.

(Slutet på sagan ”Fesito cyklar till marknaden”, en marknadsberättelse från Uganda av Cisely van Straten. Illustratör: Diek Grobler, hämtad från Mandelas Sagobok)

ADRESS: Tegelviksgatan 40, 116 41 Stockholm
TELEFON: 08/ 642 87 22
E-POST: bvb@solidaritetshuset.nu
HEMSIDA: www.solidaritetshuset.nu
HEMSIDA MACONDO: www.macondo.nu